

Αγαθοκλής Αζέλης • Γαβρίλης Λαμπάτος

ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Σύμφωνα
με την ύλη
και τις οδηγίες
του Υπουργείου
για το Νέο Σύστημα
των Πανελλαδικών
Εξετάσεων

ΝΕΑ
ΕΚΔΟΣΗ



ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογικό σημείωμα	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	
Από την αγροτική οικονομία στην αστικοποίηση	13
A. Η ελληνική οικονομία μετά την Επανάσταση	15
■ Περιληπτική απόδοση	15
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	16
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	19
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	20
■ Συμπληρωματική πηγή	25
B. Η ελληνική οικονομία κατά τον 19ο αιώνα	26
■ Περιληπτική απόδοση	26
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	31
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	44
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	47
■ Συμπληρωματικές πηγές	56
Γ. Οι οικονομικές εξελίξεις κατά τον 20ό αιώνα	81
■ Περιληπτική απόδοση	81
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	85
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	92
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	94
■ Συμπληρωματικές πηγές	100
■ Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης	112
■ Ερωτήσεις κλειστού τύπου	120
■ Κριτήρια αξιολόγησης	125
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο	
Η διαμόρφωση και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα (1821-1936)	139
A. Εξωτερικός προσανατολισμός και πελατειακές σχέσεις (1821-1843)	141
■ Περιληπτική απόδοση	141
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	144

■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	145
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	147
■ Συμπληρωματικές πηγές	154
B. Χειραφέτηση και αναμόρφωση (1844-1880)	161
■ Περιληπτική απόδοση	161
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	163
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	167
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	169
■ Συμπληρωματικές πηγές	177
Γ. Δικομματισμός και εκσυγχρονισμός (1880-1909)	190
■ Περιληπτική απόδοση	190
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	192
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	194
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	196
■ Συμπληρωματικές πηγές	204
Δ. Ανανέωση – διχασμός (1909-1922)	219
■ Περιληπτική απόδοση	219
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	222
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	224
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	226
■ Συμπληρωματικές πηγές	229
E. Εκσυγχρονισμός και επεμβάσεις (1923-1936)	235
■ Περιληπτική απόδοση	235
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	237
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	239
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	241
■ Συμπληρωματικές πηγές	245
■ Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης	255
■ Ερωτήσεις κλειστού τύπου	269
■ Κριτήρια αξιολόγησης	277
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο	
Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα (1821-1930)	287
I. ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ο ΑΙΩΝΑ	289
A. Το Προσφυγικό Ζήτημα κατά την Ελληνική Επανάσταση (1821-1827)	289
■ Περιληπτική απόδοση	289
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	291

■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	292
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	294
■ Συμπληρωματικές πηγές	296
Β. Το Προσφυγικό Ζήτημα κατά την καποδιστριακή περίοδο (1828-1831)	303
■ Περιληπτική απόδοση	303
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	304
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	305
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	306
Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων κατά την περίοδο της μοναρχίας του Όθωνα (1833-1862)	309
■ Περιληπτική απόδοση	309
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	310
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	310
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	311
■ Συμπληρωματικές πηγές	315
Δ. Πρόσφυγες και αλιευρωτικά κινήματα κατά τον 19ο αιώνα	320
■ Περιληπτική απόδοση	320
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	321
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	321
■ Συμπληρωματική πηγή	321
II. ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ	323
A. Προσφυγικά ρεύματα κατά την περίοδο 1914-1922	323
■ Περιληπτική απόδοση	323
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	325
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	326
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	327
B. Η Μικρασιατική Καταστροφή	328
■ Περιληπτική απόδοση	328
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	329
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	330
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	331
■ Συμπληρωματικές πηγές	338
Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων	344
■ Περιληπτική απόδοση	344
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	346

■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	346
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	348
■ Συμπληρωματικές πηγές	352
Δ. Η αποζημίωση των ανταρτοεξέγερσεων και η ελληνοτουρκική προσέγγιση	357
■ Περιληπτική απόδοση	357
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	358
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	358
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	359
■ Συμπληρωματική πηγή	360
Ε. Η ένταξη των προσφύγων στην Ελλάδα	363
■ Περιληπτική απόδοση	363
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	364
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	365
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	366
■ Συμπληρωματικές πηγές	369
■ Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης	380
■ Ερωτήσεις κλειστού τύπου	389
■ Κριτήρια αξιολόγησης	395

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Το Κρητικό Ζήτημα από διπλωματική άποψη κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα

A. Ο αγώνας της εθνεγερσίας στην Κρήτη (1821-1830)	405
■ Περιληπτική απόδοση	405
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	407
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	409
■ Συμπληρωματικές πηγές	411
B. Η περίοδος 1830-1866	413
■ Περιληπτική απόδοση	413
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	414
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	415
■ Συμπληρωματική πηγή	416
Γ. Η μεγάλη Κρητική Επανάσταση του 1866-1869	418
■ Περιληπτική απόδοση	418
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	420

■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	420
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	421
■ Συμπληρωματικές πηγές	423
Δ. Το Κρητικό Ζήτημα κατά την τελευταία περίοδο της τουρκοκρατίας (1869-1898)	428
■ Περιληπτική απόδοση	428
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	431
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	431
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	433
■ Συμπληρωματικές πηγές	439
Ε. Η περίοδος της αυτονομίας και η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα	445
■ Περιληπτική απόδοση	445
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	449
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	451
■ Συμπληρωματικές πηγές	456
■ Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης	464
■ Ερωτήσεις κλειστού τύπου	470
■ Κριτήρια αξιολόγησης	475
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο	
Παρευξίνιος ελληνισμός	481
A. Αρχαίες ελληνικές αποικίες του Πόντου	483
■ Περιληπτική απόδοση	483
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	484
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	485
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	486
■ Συμπληρωματικές πηγές	488
B. Ο παρευξίνιος ελληνισμός κατά τη βυζαντινή περίοδο	491
■ Περιληπτική απόδοση	491
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	493
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	493
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	494
■ Συμπληρωματικές πηγές	495

Γ. Ο παρευξείνιος ελληνισμός κατά τους νεότερους χρόνους	497
■ Περιληπτική απόδοση	497
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	500
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	502
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	504
■ Συμπληρωματικές πηγές	509
Δ. Ο παρευξείνιος ελληνισμός τον 19ο και 20ό αιώνα	514
■ Περιληπτική απόδοση	514
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	516
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	519
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	520
■ Συμπληρωματικές πηγές	522
Ε. Η παρουσία του παρευξείνιου ελληνισμού στη σύγχρονη εποχή	532
■ Περιληπτική απόδοση	532
■ Ιστορικοί όροι – Διευκρινίσεις	533
■ Ερωτήσεις ανάπτυξης	534
■ Αξιοποίηση των ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου	534
■ Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης	537
■ Ερωτήσεις κλειστού τύπου	541
■ Κριτήρια αξιολόγησης	544
1ο Παράρτημα	547
• Τα θέματα της ομάδας Β΄	549
• Συνδυαστικές ερωτήσεις	569
• Κριτήρια αξιολόγησης σε όλα τα κεφάλαια	578
2ο Παράρτημα	605
Απαντήσεις	
• στις ερωτήσεις κλειστού τύπου	607
• στα κριτήρια αξιολόγησης κάθε κεφαλαίου	609
• στα κριτήρια αξιολόγησης σε όλα τα κεφάλαια	636

A

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

■ ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

1. Τα δημογραφικά δεδομένα

a. Ο πληθυσμός

- I. Η Ελλάδα μετά την Επανάσταση του 1821 ήταν κατεστραμμένη και διέθετε απαρχαιωμένες παραγωγικές δομές. Ήταν επίσης μικρή σε έκταση και είχε πολύ αραιό πληθυσμό. Το ελληνικό κράτος περιλάμβανε τη Ρούμελη, τον Μοριά, τις Κυκλάδες και τις Βόρειες Σποράδες. Το 1864 προστέθηκαν τα Ιόνια νησιά και το 1881 η Θεσσαλία.
- II. Η πυκνότητα του πληθυσμού κυμαινόταν από 15 (1828) σε 43 (1911) κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ στη δυτική Ευρώπη οι αντίστοιχοι αριθμοί ήταν τριψήφιοι.
- III. Η αύξηση του πληθυσμού τον 19ο αιώνα ήταν αξιοσημείωτη. Η αγροτική παραγωγή όμως παρέμενε περιορισμένη. Σε περιόδους κρίσεων (Κριμαϊκός πόλεμος – 1854) είχαμε πολλούς θανάτους από πείνα και αρρώστιες.

β. Οι μετακινήσεις εντός και εκτός Ελλάδος

- I. Ο αγροτικός πληθυσμός μετανάστευσε στα αστικά κέντρα κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα.
- II. Παράλληλα όμως ο αγροτικός πληθυσμός μετανάστευε και στα λιμάνια της ανατολικής Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας, στον Δούναβη, στη νότια Ρωσία, στη Μικρά Ασία και στην Αίγυπτο.

2. Οι παραγωγικές δυνάμεις μέσα και έξω από την Ελλάδα και η Μεγάλη Ιδέα

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ Στο κεφάλαιο αυτό ο συγγραφέας του σχολικού βιβλίου προσπαθεί να ερμηνεύσει το φαινόμενο της οικονομικής καθυστέρησης του ελληνικού κράτους στη διάρκεια του 19ου αιώνα.

- I. Το ελληνικό κράτος δεν διέθετε πρώτες ύλες, εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, καθώς και κεφάλαια που θα βοηθούσαν στην ταχεία ανάπτυξή του.

- II. Οι Έλληνες του εξωτερικού που διέθεταν μεγάλα κεφάλαια προτιμούσαν να τα επενδύσουν στις περιοχές της ανατολικής Μεσογείου. Το ελληνικό βασίλειο δεν προσφερόταν για επενδύσεις. Στα τέλη του 19ου αιώνα έχουμε μεταφορά κεφαλαίων στο ελληνικό βασίλειο από Έλληνες κεφαλαιούχους που δραστηριοποιούνταν στο εξωτερικό.
- III. Ένας σημαντικός παράγοντας που δεν επέτρεπε την οικονομική ανάπτυξη ήταν η αντίληψη που επικρατούσε στο εσωτερικό της χώρας ότι τα σύνορα ήταν προσωρινά και η διεύρυνσή τους θα έλυσε τα οικονομικά προβλήματα της χώρας. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα η πολιτική των κυβερνήσεων επικεντρωνόταν στις προσπάθειες για την πραγματοποίηση της Μεγάλης Ιδέας, παρά στο θέμα της οικονομικής ανάπτυξης.

■ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΟΡΟΙ – ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ

1. Τα δημογραφικά δεδομένα

- **Αγροτική οικονομία (σ. 10):** Οικονομία η οποία βασίζεται στην αγροτική παραγωγή.
- **Αστικοποίηση (σ. 10):** Μετάβαση από μια μορφή οικονομίας που βασίζεται στην αγροτική παραγωγή σε μια μορφή οικονομίας που βασίζεται στη βιομηχανική παραγωγή. Αυτή η αλλαγή συνοδεύεται από μετακίνηση δραστηριοτήτων και ανθρώπων από την ύπαιθρο στις πόλεις (αστικά κέντρα).
- **Παγίωση της τάξης (σ. 10):** Κατοχύρωση της κοινωνικής γαλήνης και της νομιμότητας.
- **Οικονομική ανάπτυξη (σ. 10):** Ποσοτική και ποιοτική αλλαγή της οικονομίας. Πρόκειται για μετάβαση μιας χώρας από μια καθυστερημένη μορφή οικονομίας που βασίζεται στην αγροτική οικονομία σε μια μορφή οικονομίας που κυριαρχεί η βιομηχανική παραγωγή. Αυτή η μετάβαση συνοδεύεται από την αύξηση του παραγόμενου πλούτου.
- **Δομές και λειτουργίες της κοινωνίας (σ. 10):** Ο τρόπος οργάνωσης και οι δραστηριότητες της κοινωνίας ως οργανωμένου συνόλου.
- **Βιομηχανική επανάσταση (σ. 10):** Βιομηχανική επανάσταση ονομάζεται η μετάβαση από την αγροτική-χειροτεχνική οικονομία στη μαζική παραγωγή αγαθών με μηχανές. Άρχισε στα τέλη του 18ου αιώνα. Ονομάστηκε επανάσταση, διότι έφερε επαναστατικές αλλαγές στην οικονομική ζωή και στις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις.
- **Παραγωγικές και οικονομικές δυνάμεις (σ. 10):** Οι παραγωγικές δυνάμεις αποτελούνται από τα μέσα παραγωγής (μηχανήματα, πρώτες ύλες, ενέργεια) και την εργατική δύναμη που χρειάζεται για τον χειρισμό των μέσων παραγωγής, ώστε να παράγονται προϊόντα.
- **Παραγωγικές δομές (σ. 11):** Ο τρόπος οργάνωσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων της χώρας.

- **Πυκνότητα του πληθυσμού (σ. 11):** Πρόκειται για τη σχέση του πληθυσμού μιας χώρας προς την έκτασή της. Είναι ένας αριθμός που απεικονίζει πόσοι κάτοικοι αναλογούν σε ένα τετραγωνικό χιλιόμετρο γης. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των κατοίκων, τόσο μεγαλύτερη είναι και η πυκνότητα του πληθυσμού.
- **Υλοτομία (σ. 11):** Η κοπή δέντρων για εκμετάλλευση του ξύλου τους.
- **Χέρσα χωράφια (σ. 11):** Άγονα χωράφια.
- **Αγρανάπαυση (σ. 11):** Σε παλιότερες εποχές, που δεν ήταν ανεπτυγμένη η παραγωγή λιπασμάτων, τα χωράφια έπειτα από ένα διάστημα καλλιέργειας μείωναν την απόδοσή τους. Για να αποκατασταθεί η αποδοτικότητα των χωραφιών, οι αγρότες εφαρμόζαν την αγρανάπαυση, άφηναν δηλαδή τα χωράφια να «ξεκουραστούν» για ένα χρονικό διάστημα, με το να μην τα καλλιεργούν.
- **Δημογραφική εξέλιξη (σ. 13):** Εδώ έχει τη σημασία της πορείας αύξησης του πληθυσμού της χώρας.
- **Παραγωγικά πλεονάσματα (σ. 13):** Η έκπτωση που μπορεί να κάνει ένας παραγωγός στην τιμή του προϊόντος του, η οποία όμως του εξασφαλίζει το κέρδος που απαιτείται για να μπορέσει να συνεχίσει την παραγωγή του προϊόντος.

Κάθε προϊόν έχει ένα κόστος παραγωγής. Η τιμή στην οποία ένας παραγωγός πουλάει το προϊόν του περιλαμβάνει το κόστος παραγωγής και κάποιο κέρδος, το οποίο αποκομίζει ο ίδιος ως αμοιβή για την εργασία του. Το μέγεθος του κέρδους εξαρτάται από την προσφορά και τη ζήτηση του συγκεκριμένου προϊόντος στην αγορά. Αν οι συνθήκες της αγοράς το απαιτήσουν, ο παραγωγός μπορεί να μειώσει την τιμή του προϊόντος, μειώνοντας το κέρδος του. Η έκπτωση που μπορεί να κάνει ένας παραγωγός στην τιμή του προϊόντος του, η οποία όμως του εξασφαλίζει το κέρδος που απαιτείται για να μπορέσει να συνεχίσει την παραγωγή του προϊόντος, ονομάζεται παραγωγικό πλεόνασμα.
- **Ναυτικός αποκλεισμός (σ. 13):** Το 1854, κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου, η Ελλάδα επιχείρησε την απελευθέρωση αλύτρωτων περιοχών. Ο οθωμανικός στρατός κατέσπειρε την προσπάθεια, ενώ μοίρα του γαλλικού στόλου κατέλαβε τον Πειραιά για να αποτρέψει την Ελλάδα από επανάληψη των απελευθερωτικών κινήσεων. Η κατοχή του Πειραιά διατηρήθηκε έως το 1857.
- **Χρηματιστικά κέντρα (σ. 14):** Πόλεις στις οποίες λειτουργούσε οργανωμένη χρηματαγορά, δηλαδή τράπεζες ή και χρηματιστήρια αξιών, από όπου οι επιχειρήσεις αντλούσαν τα κεφάλαια που χρειαζόνταν για να υποστηρίξουν ή να διευρύνουν τις δραστηριότητές τους.
- **Σταφιδική κρίση (σ. 15):** Με τον όρο αυτό αναφερόμαστε στην αδυναμία διάθεσης της σταφίδας στις διεθνείς αγορές στα τέλη του 19ου αιώνα. Αποτέλεσμα ήταν η οικονομική καταστροφή μεγάλου αριθμού αγρωτών. Πολλοί από αυτούς μετανάστευσαν στις ΗΠΑ.

2. Οι παραγωγικές δυνάμεις μέσα και έξω από την Ελλάδα και η Μεγάλη Ιδέα

- **«Απουσίαζαν τα ισχυρά κέντρα ανάπτυξης, οι “ατμομηχανές” της οικονομικής και τεχνικής προόδου».** (σ. 15): Δεν υπήρχαν κέντρα σημαντικών οικονομικών δραστηριοτήτων, τα οποία θα οδηγούσαν τη χώρα σε οικονομική και τεχνική πρόοδο.
- **Πρώτες ύλες (σ. 15):** Προϊόντα που χρησιμοποιούνται ως βάση για τη δημιουργία νέων προϊόντων με τη χρήση της ανθρώπινης εργασίας ή και μηχανών (π.χ. μέταλλα, ξύλο κ.ά.).
- **Πλεονάζον εργατικό δυναμικό (σ. 15):** Εργατικό δυναμικό μιας χώρας είναι όλοι οι ικανοί για εργασία πολίτες. Πλεονάζον ονομάζεται το εργατικό δυναμικό που περισσεύει, που δε βρίσκει απασχόληση και είναι διαθέσιμο για εργασία, σε περίπτωση που δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας.
- **Συσσώρευση κεφαλαίου (σ. 15):** Η μετατροπή του κέρδους μιας επιχείρησης σε κεφάλαιο, το οποίο επενδύεται στην επιχείρηση, με στόχο την ενίσχυση της παραγωγής.
- **«Για τους Έλληνες των περιοχών αυτών το μικρό ελληνικό βασίλειο ήταν για πολλά χρόνια μια κακή ανάμνηση μάλλον, ένας φτωχός και ίσως ανεπρόκοπος συγγενής. Οι δικές τους επιτυχίες φάνταζαν ολότελα ξένες σε σύγκριση με τη στασιμότητα και την ένδεια της μικρής Ελλάδας. Χρειάστηκε να δυσκολέψουν γι’ αυτούς οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, προς το τέλος κυρίως του 19ου αιώνα, για να ανακαλύψουν τη σημασία που είχε η φτωχή τους πατρίδα, ως ασφαλές καταφύγιο και ως πεδίο ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων».** (σ. 15): Οι επιτυχημένοι Έλληνες της διασποράς για πολλά χρόνια δεν έκαναν επενδύσεις στην Ελλάδα, διότι θεωρούσαν την Ελλάδα ως χώρο οικονομικά στάσιμο και ασύμφορο για επενδύσεις. Όταν όμως δυσκόλεψαν γι’ αυτούς οι συνθήκες στις χώρες που τους φιλοξενούσαν, λόγω οικονομικών κρίσεων και λόγω της παροχής κρατικής υποστήριξης στους ντόπιους επιχειρηματίες εις βάρος των Ελλήνων, κατάλαβαν ότι η Ελλάδα, μοιλονότι φτωχή, μπορούσε να τους προσφέρει τη δυνατότητα να αναπτύξουν εκεί οικονομικές δραστηριότητες με ασφάλεια, χωρίς να κινδυνεύουν από διακρίσεις.
- **Ταλάνιζε (σ. 15):** Βασάνιζε.
- **Ημιτελής κατασκευή (σ. 15):** Το ελληνικό κράτος δεν ήταν ολοκληρωμένο κράτος. Ήταν η βάση μόνο αυτού που έπρεπε να γίνει.
- **Μεγάλη Ιδέα (σ. 15, 99):** Αντίληψη σύμφωνα με την οποία βασικός στόχος της ελληνικής πολιτικής έπρεπε να είναι η απελευθέρωση όλων των υπόδουλων Ελλήνων και η ενσωμάτωση των εδαφών στα οποία κατοικούσαν στο ελληνικό κράτος. Ουσιαστικά οραματιζόνταν την ανασύσταση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η Μεγάλη Ιδέα κυριάρχησε στην ελληνική πολιτική σκηνή και ιδεολογία από τη δεκαετία του 1840 έως τη Μικρασιατική καταστροφή.

- **Εθνικό όραμα (σ. 15):** Η Μεγάλη Ιδέα.
- «Οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν είχαν στραμμένο το ενδιαφέρον τους, μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, αποκλειστικά στα εσωτερικά ζητήματα, στην οικονομική ανόρθωση και τη γεφύρωση του χάσματος με τη Δύση. Όλα αυτά συνυφαίνονταν με το εθνικό όραμα, μεγαλώνοντας το κόστος των προσπαθειών και καθιστώντας συχνά τις οικονομικές πρωτοβουλίες έρμαια των εθνικών κρίσεων». (σ. 16): Οι ελληνικές κυβερνήσεις είχαν ορίσει ως προτεραιότητα της πολιτικής τους την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το ότι δεν επικέντρωναν τις προσπάθειές τους στην επίλυση των εσωτερικών προβλημάτων της χώρας, και μάλιστα στην ανόρθωση της οικονομίας και στη βελτίωση της υποδομής της χώρας, ώστε να πλησιάσει η Ελλάδα κάπως το επίπεδο των δυτικών χωρών. Οι ελληνικές κυβερνήσεις πίστευαν ότι αυτά τα προβλήματα θα λύνονταν όταν θα υλοποιούνταν η Μεγάλη Ιδέα. Εξαρτούσαν λοιπόν τις οικονομικές τους επιλογές από τις εξελίξεις στο εθνικό ζήτημα και αυτό δημιουργούσε εμπόδια στην οικονομική ανάπτυξη.

■ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- 1 ■ **Ποια ήταν η γεωγραφική εξέλιξη του νεοελληνικού κράτους από την ίδρυσή του μέχρι τη δεκαετία του 1880;**
Σεñ. 11: «Η Ελλάδα δεν ήταν μόνο φτωχή, με απαρχαιωμένες παραγωγικές δομές. [...] Έτσι, τα βόρεια σύνορα άγγιξαν τον Όλυμπο και τη Μακεδονία».
- 2 ■ **Ποια είναι η δημογραφική εξέλιξη του νεοελληνικού κράτους από το 1828 έως τις αρχές του 20ού;**
Σεñ. 10: «Η πυκνότητα του πληθυσμού κυμαινόταν [...] από την εξάντληση του τόπου και των ανθρώπων». και
Σεñ. 13: «Παρ' όλη αυτά, ο πληθυσμός [...] μια τόσο αραιοκατοικημένη χώρα».
- 3 ■ **Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των μετακινήσεων πληθυσμού μέσα και έξω από την Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα;**
Σεñ. 14-15: «Οι πόλεις μεγάλωναν, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είχαν κάποια ομοιότητα [...] Η σταφιδική κρίση εκείνης της εποχής προκάλεσε μεγάλο ρεύμα μετανάστευσης πέρα από τον Αιαντικό».
- 4 ■ **Ποια είναι τα αίτια της υπανάπτυξης της ελεύθερης Ελλάδας κατά τον 19ο αιώνα;**
Σεñ. 15-16: «Πολλές δεκαετίες, μετά την ανεξαρτησία της, η Ελλάδα εξακολουθούσε [...] καθιστώντας συχνά τις οικονομικές πρωτοβουλίες έρμαια των εθνικών κρίσεων».

- 5 **■** *Πώς επέδρασαν οι Έλληνες του εξωτερικού στην εξέλιξη της οικονομίας του ελληνικού βασιλείου κατά τον 19ο αιώνα;*

Σεñ. 15: «Επιπλέον, η χώρα ανταγωνιζόταν τον εαυτό της. [...] ως ασφαλές καταφύγιο και ως πεδίο ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων».

- 6 **■** *Πώς επέδρασε η Μεγάλη Ιδέα στην εξέλιξη του ελληνικού βασιλείου κατά τον 19ο αιώνα;*

Σεñ. 15-16: «Στο μεταξύ η πρόοδος του εκτός των εθνικών συνόρων ελληνισμού [...] καθιστώντας συχνά τις οικονομικές πρωτοβουλίες έρμαια των εθνικών κρίσεων».

■ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ (ΓΡΑΠΤΩΝ ΚΑΙ ΟΠΤΙΚΩΝ) ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Παρατήρηση

Για να ασκηθεί ο μαθητής με πρακτικό τρόπο στη μέθοδο εργασίας κατά την επεξεργασία των ιστορικών πηγών και να προετοιμαστεί για να απαντάει σωστά στην ερώτηση που του τίθεται, ακολουθείται η παρακάτω σήμανση στην απάντηση της ερώτησης που αφορά την πηγή:

Σε αγκύλη τίθεται η απαραίτητη αφήγηση από το σχολικό βιβλίο, με υπογράμμιση δηλώνονται τα κριτικά σχόλια και χωρίς σήμανση είναι οι σχετικές με την ερώτηση πληροφορίες που αντλούμε από την πηγή.

- 1 **■** **Η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας στην αυγή της ανεξαρτησίας της (σ. 11)**

Μαζί με τους ιστορικούς αυτής της περιόδου του πόνου, ας μεταφερθούμε στις κορυφές των βουνών της Ελλάδας... ας στρέψουμε γύρω το βλέμμα μας... Τι απελπισία!... Παντού ερείπια!... Άμορφοι όγκοι και χαλάσματα που ακόμα καπνίζουν, δακρυσμένες γυναίκες, οικογένειες χωρίς ψωμί! Μάταια αναζητούμε τις πόλεις, ούτε χωριά δεν υπάρχουν! Στα πόδια του Παρθενώνα, κάτω από το φωτιστέφανο του ένδοξου ονόματος της Αθήνας, κείτονται καλύβες, μισές πέτρα, μισές ξύλο. Μπροστά τους περνούν μονοπάτια, όχι δρόμοι, και αυτά ακόμα τα περάσματα ακατάστατα και λασπωμένα! Κανένα σύγχρονο μνημείο! Ιερά μάρμαρα μόνο, στοιχειωμένα από τις σκιές των παλαιών! Εδώ φυτείες ξεραμένες, ξεριζωμένες, πυρπολημένες. Εκεί αμπέλια και ελαιώνες κατεστραμμένοι. Κανένας δρόμος, καμία απόδειξη λειτουργίας μιας προηγούμενης διοίκησης! Όλα πρέπει να γί-

νουν από την αρχή! Όλα πρέπει να αρχίσουν από το τίποτα! Και αυτά τα “όλα” πρέπει να γίνουν από μια χούφτα ανθρώπους, τους λίγους που μπορούν να διευθύνουν, να διδάξουν, να δημιουργήσουν το Έθνος! Τι εργασία αντάξια γιγάντων! Και μερικοί θα ήθελαν να έχουν ήδη ολοκληρωθεί όλα αυτά, να είναι τα πάντα στρωμένα, διαμορφωμένα! Πού και πότε έφθασαν λίγα μόλις χρόνια στη Δύση για να πετύχει ένα τέτοιο θαύμα;

Από το βιβλίο Pierre A. Moraitinis, *La Grèce telle qu'elle est*, Paris, Athènes, Berlin, 1877
(ανατύπωση Δ.Ν. Καραβίας, 1987) Avant-propos, σσ. 7-8

■ Με βάση την πηγή και τις ιστορικές σας γνώσεις να παρουσιάσετε την κατάσταση των οικονομικών υποδομών της Ελλάδας στις απαρχές της συγκρότησης του ανεξάρτητου κράτους.

Ι Οι οικονομικές υποδομές της Ελλάδας στις απαρχές της συγκρότησης του ανεξάρτητου κράτους ήταν σε δραματική κατάσταση. Η Ελλάδα ήταν φτωχή, με απαρχαιωμένες παραγωγικές δομές. Οι εικόνες που μας έρχονται από εκείνη την εποχή μαρτυρούν την εξάντληση του τόπου και των ανθρώπων. Γύρω από τις πόλεις τα εδάφη ήταν γυμνά, εξαντλημένα από την υπερβόσκηση και την υλοτομία, και τα χωράφια έμοιαζαν χέρσα, εξαιτίας της εκτεταμένης αγρανάπαυσης, με την οποία οι αγρότες πάσχιζαν να βελτιώσουν τις αποδόσεις τους. Τα περιφραγμένα περιβόλια πολύ λίγο βελτιώναν την αίσθηση εγκατάλειψης που απέπνεε το τοπίο. **Ι**

Ακριβώς αυτή η αίσθηση εγκατάλειψης αποδίδεται με γλαφυρό και δραματικό τρόπο στο απόσπασμα του βιβλίου του Moraitinis, το οποίο εκδόθηκε περίπου μισό αιώνα αργότερα και απηχεί τις απόψεις που εξέφρασαν για την κατάσταση οι ιστορικοί της περιόδου. Έτσι λοιπόν ο συγγραφέας παρουσιάζει την Ελλάδα σαν έναν απέραντο ερειπίωνα, αποτελούμενο από σωρούς χαλασμάτων, τα οποία, για τις ανάγκες της αφήγησης, παρουσιάζονται μάλιστα να καπνίζουν, για να φανεί η εγγύτητα προς τον πόλεμο αλλήλα και η δραματικότητα του πράγματος. Πουθενά μάλιστα τα ερείπια δεν προδίδουν ότι παλιότερα στη θέση τους υπήρχε κάποια πόλη ή χωριό. Ακόμα και στην Αθήνα έβηπε κανείς μόνο καλύβες από πέτρα και ξύλο και δεν είχε εφαρμοστεί κάποιο σχέδιο πόλης. Υπήρχε έλλειψη δρόμων, και τα μονοπάτια που περνούσαν μπροστά από τα σπίτια ήταν λασπωμένα. Παράλληλα, δεν υπήρχε κάποιο σύγχρονο μνημείο που να προδίδει την ύπαρξη ενός ζωντανού οργανωμένου κράτους, πράγμα που έδειχνε την απόλυτη ένδεια. Απουσίαζαν ακόμα και τα στοιχειώδη δημόσια κτίρια, τα οποία θα εξυπηρετούσαν τη δημόσια διοίκηση, δίνοντας την αίσθηση ότι δεν λειτούργησε προηγουμένως εκεί κάποια διοίκηση. Συνάμα, δεν υπήρχαν στοιχειώδεις υποδομές αγροτικής παραγωγής. Έτσι, εικόνα καταστροφής ή εγκατάλειψης εμφανίζουν οι φυτείες, ενώ τα αμπέλια και οι ελαιώνες, που απαιτούν μεγάλο διάστημα για να γίνουν παραγωγικά, ήταν κατεστραμμένα από τη λαίλαπα του πολέμου. Τη δραματικότητα της κατάστασης επιβεβαίωνε η μορφή των δακρυσμένων γυναικών και η εικόνα οικογενειών χωρίς τη στοιχειώδη διατροφή, το ψωμί.

Συνολικά, λοιπόν, η κατάσταση των οικονομικών υποδομών της Ελλάδας στις απαρχές της συγκρότησης του ανεξάρτητου κράτους ήταν καταστροφική και έπρεπε όλες να συγκροτηθούν από την αρχή.

2 ■ Η δημογραφική εξέλιξη της χώρας (σ. 13)

Πίνακας 1 Εξέλιξη της έκτασης και του πληθυσμού της Ελλάδας (1838-1936)

ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (σε τετρ. χλμ.)	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1838	47.516	752.000
1851	47.516	1.015.000
1871	50.211	1.480.000
1881	63.606	2.004.000
1901	63.211	2.521.000
1911	63.211	2.701.000
1914	120.000	4.818.000
1920	150.833	5.531.000
1928	130.199	6.205.000
1936	130.199	7.050.000

■ **Μελετώντας προσεκτικά τον παραπάνω πίνακα, να αιτιολογήσετε την αύξηση της έκτασης και του πληθυσμού του νεοελληνικού κράτους κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα.**

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

Η απάντηση στο ερώτημα προϋποθέτει τη γνώση των αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν στα εδαφικά όρια της χώρας στη διάρκεια του 19ου αιώνα. Επίσης, πρέπει να προσέξουμε ότι η ερώτηση δεν ζητάει αξιοποίηση όλων των στοιχείων του πίνακα παρά μόνο όσων αναφέρονται στον 19ο αιώνα, επομένως επεξεργαζόμαστε μόνο τα δεδομένα μέχρι και το 1901. Οποιαδήποτε αναφορά σε περαιτέρω στοιχεία βγάζει μέρος της απάντησης εκτός θέματος.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Το 1838 η έκταση της χώρας ήταν 47.516 τετρ. χλμ. και ο πληθυσμός της 752.000 κάτοικοι. Η χώρα ήταν εξαιρετικά αραιοκατοικημένη.
- Το 1851 παρατηρείται αξιοσημείωτη αύξηση του πληθυσμού λόγω της αύξησης των γεννήσεων.
- Το 1871 έχουμε αύξηση τόσο του πληθυσμού, όσο και της έκτασης της χώρας λόγω της ενσωμάτωσης των Επτανήσων στην Ελλάδα, αλλά και του συνεχιζόμενου υψηλού αριθμού γεννήσεων.

- Το 1881 η ενσωμάτωση της Θεσσαλίας και της περιοχής της Άρτας στο ελληνικό κράτος συνέβαλε στην αύξηση της έκτασης και του πληθυσμού της χώρας.
- Το 1901 βλέπουμε τη συνέχιση της αύξησης του πληθυσμού λόγω του υψηλού ρυθμού γεννήσεων.

3 ■ Οι μετακινήσεις μέσα και έξω από την Ελλάδα (σ. 14)

Πίνακας 2 Πληθυσμοί πόλεων του ελληνικού χώρου

ΠΟΛΗ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			
	Προεπαναστατικά χρόνια	1879	1889	1907
Αθήνα	12.000 (1805)	63.000	114.000	168.000
Βέροια	8.000 (1797)	–	–	–
Βόλος	–	5.000	11.000	23.000
Ερμούπολη	–	22.000	22.000	18.000
Θεσσαλονίκη	65.000 (1806)	–	–	–
Ιωάννινα	30.000 (1809)	–	–	–
Κέρκυρα	–	16.000	19.000	28.000
Λάρισα	25.000 (1809)	13.000	14.000	18.000
Μήλος	5.000 (1820)	–	–	–
Μιστράς	20.000 (1805)	–	–	–
Μύκονος	5.000 (1820)	–	–	–
Ναύπλιο	7.000 (1799)	5.000	5.000	5.000
Πάτρα	10.000 (1805)	25.000	33.000	38.000
Πειραιάς	–	22.000	34.000	74.000
Πόρος	7.000 (1820)	–	–	–
Πύργος	–	9.000	12.000	14.000
Σπέτσες	8.000 (1820)	–	–	–
Τριπολιτσά	20.000 (1805)	10.000	11.000	11.000
Ύδρα	28.000 (1821)	6.500	6.500	–
Χαλκίδα	12.000 (1805)	7.000	10.000	11.000
Ψαρά	6.000 (1820)	–	–	–

■ Αξιοποιώντας τα στοιχεία του πίνακα, να αναζητήσετε τις τρεις πόλεις που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση πληθυσμού κατά το χρονικό διάστημα από το 1879 έως το 1907 και να δικαιολογήσετε την αύξηση.

Παρά την ένδεια, ο πληθυσμός του ελληνικού κράτους αυξανόταν με γρήγορους ρυθμούς, χωρίς ποτέ να εξαντλούνται τα περιθώρια δημογραφικής εξέλιξης σε μια τόσο αραιοκατοικημένη χώρα. Έτσι, οι πόλεις μεγάλωναν, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είχαν κάποια ομοιότητα με τα βιομηχανικά, εμπορικά, χρηματιστικά αστικά κέντρα της Δύσης. Για τα ευρωπαϊκά μέτρα οι πόλεις της μικρής Ελλάδας έμοιαζαν περισσότερο με μεγάλα χωριά.]

Πάντως, καθώς προκύπτει από τα δεδομένα του πίνακα, χωρίς να εντυπωσιάζουν οι απόλυτοι αριθμοί, η ποσοστιαία ανάπτυξη ορισμένων πόλεων ξεχωρίζει. Στην κορυφή βρίσκονται κατά φθίνουσα κλίμακα ο Βόλος (460%), ο Πειραιάς (336%) και η Αθήνα (266%). Βεβαίως, αν λάβει κανείς στην περίπτωση της Αθήνας ως μέτρο σύγκρισης τον πληθυσμό του 1805 (12.000), τότε το ποσοστό αύξησης εκτοξεύεται στο 1.400%, οπότε ανατρέπεται και η σειρά που σημειώθηκε παραπάνω. Ασφαλώς, για να εκτιμήσει κανείς την αύξηση στις πραγματικές της διαστάσεις, δεν αρκεί να λάβει υπόψη την ποσοστιαία αύξηση, αλλά και την αύξηση σε απόλυτους αριθμούς, οπότε η υπεροχή της Αθήνας θα ήταν συντριπτική.

Η αύξηση του πληθυσμού της Αθήνας οφείλεται στην ανάδειξή της σε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, το οποίο, επειδή ήταν συγκεντρωτικό, συσώρευσε όλες τις υπηρεσίες, τα κέντρα λήψης αποφάσεων και τις οικονομικές πρωτοβουλίες στην πρωτεύουσα, με συνέπεια να συρρεύσουν πολλοί άνθρωποι, οι οποίοι αναζητούσαν εργασία ή μια καλύτερη τύχη. Από την άλλη, η αύξηση του πληθυσμού στον Βόλο και στον Πειραιά σχετίζεται με την ύπαρξη σε αυτές τις πόλεις λιμανιών κρίσιμης σημασίας. Ο μιν Πειραιάς αποτελούσε το επίνειο της πρωτεύουσας, ενώ ο Βόλος αποτελούσε την έξοδο της Θεσσαλίας στη θάλασσα και αναβαθμίστηκε ο ρόλος του μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα το 1881. Συμπερασματικά, λοιπόν, και στις τρεις πόλεις σημειώνεται αύξηση πληθυσμού λόγω του ιδιαίτερου οικονομικού ρόλου που διαδραμάτιζαν, ενώ στην Αθήνα καθοριστική ήταν και η ιδιότητα της πρωτεύουσας.

■ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ

Τα αίτια της οικονομικής καχεξίας της Ελλάδας κατά τον 19ο αιώνα

...Ο Ελληνικός λαός είναι φτωχός αλλά ο τόπος δεν είναι. Ο τόπος καλοκαλλιεργημένος θα παρήγαγε: για την κατανάλωση δημητριακά, βαμβάκια, φρούτα, λαχανικά, ξυλεία. Για εξαγωγή σταφίδες κορινθιακές, λάδια, κρασί, καπνά, ριζάρι, βελανίδια και μετάξι. Ο τόπος δεν καλλιεργείται καλά εξαιτίας της ελλείψεως χειρών, κεφαλαίων και δρόμων.

Τα χέρια δεν θα έλειπαν, αν η χώρα ήταν υγιεινή, αν ο πυρετός δεν αποδεκάρτιζε τις οικογένειες, αν ένας νόμος απέλασης δεν έδιωχνε τους ετερόχθονες και τους ξένους.

Τα κεφάλαια δεν θα έλειπαν αν οι υποθέσεις παρείχαν κάποια ασφάλεια, αν οι δανειστές μπορούσαν να υπολογίζουν ή στην ευθύτητα του δανειζομένου ή στην ακεραιότητα της δικαιοσύνης ή στη σταθερότητα της εξουσίας.

Οι δρόμοι δεν θα έλειπαν αν τα εισοδήματα του κράτους που σπαταλώνται για τη συντήρηση ενός στρατού και ενός στόλου χρησιμοποιούνταν για έργα δημοσίας ωφελείας...

Έντμοντ Αμπού, *Η Ελλάδα του Όθωνος*, εκδ. Τολίδη, Αθήνα κ.κ.

■ Ποιοι ήταν οι λόγοι, σύμφωνα με τον συγγραφέα, που δεν επέτρεπαν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας στα μέσα του 19ου αιώνα;

Σύμφωνα με τον Έντμοντ Αμπού, οι κυριότεροι λόγοι που συνέβαλαν στην οικονομική καχεξία της χώρας ήταν:

- I. Η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού. Σύμφωνα με τον Αμπού, η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού οφείλεται στις ασθένειες λόγω των ελίων που αποδεκάρτιζαν τον πληθυσμό, καθώς και στην εχθρική νομοθεσία προς τους ετερόχθονες και τους ξένους.
- II. Η έλλειψη κεφαλαίων. Η έλλειψη κεφαλαίων, σύμφωνα με τον Αμπού, οφείλεται στο γεγονός ότι η πολιτική εξουσία δεν έχει διαμορφώσει ένα κατάλληλο πλαίσιο, ικανό να προσελκύει τους επενδυτές. Οι συνθήκες ανασφάλειας, επίσης, προκαλούσαν τον φόβο σε όσους θα μπορούσαν να δανείσουν κεφάλαια για να γίνουν επενδύσεις ότι δεν θα έπαιρναν τα χρήματά τους πίσω.
- III. Η απουσία οδικού δικτύου. Η μη διάθεση κονδυλίων για τη διάνοξη οδικού δικτύου οφείλεται στις μεγάλες δαπάνες για πολεμικούς εξοπλισμούς.

Οι παρατηρήσεις του Έντμοντ Αμπού ήταν ιδιαίτερα διεισδυτικές για την οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας.



ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Το βιβλίο αυτό αποτελεί πλήρες βοήθημα για τους μαθητές της Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών της Γ' Λυκείου καθώς και χρήσιμο οδηγό για τους εκπαιδευτικούς που θα κληθούν να διδάξουν το μάθημα της Ιστορίας. Χάρη στην πληρότητα, την εγκυρότητα του περιεχομένου αλλά και τον μεθοδικό τρόπο ανάπτυξής του, εξασφαλίζει στους μαθητές την επιτυχία στις Πανελλαδικές Εξετάσεις.

Είναι οργανωμένο σε κεφάλαια και ενότητες σύμφωνα με τη δομή του σχολικού βιβλίου.

Συγκεκριμένα, κάθε ενότητα περιλαμβάνει:

- Παρουσίαση των **βασικών σημείων** του μαθήματος
- Ερμηνεία των **ιστορικών όρων** και ανάλυση των νοηματικών σύνθετων αποσπασμάτων
- **Ερωτήσεις ανάπτυξης** με τις απαντήσεις τους
- Σχολιασμό με ερώτηση-απάντηση όλων των **ιστορικών πηγών** του σχολικού βιβλίου
- Σχολιασμό με ερώτηση-απάντηση **συμπληρωματικών πηγών**

Στο τέλος κάθε κεφαλαίου δίνονται **ανακεφαλαιωτικές ερωτήσεις** ανάπτυξης με τις απαντήσεις τους, **ερωτήσεις κλειστού τύπου**, καθώς και **κριτήρια αξιολόγησης**.

Το βιβλίο συμπληρώνεται με δύο παραρτήματα. Στο πρώτο παρατίθενται **αναλυτικός οδηγός** (με συγκεκριμένα παραδείγματα) για τον τρόπο αντιμετώπισης των πηγών στις εξετάσεις, **συνδυαστικές ερωτήσεις** ανάπτυξης και **κριτήρια αξιολόγησης** σε όλη την ύλη. Στο δεύτερο παράρτημα δίνονται οι απαντήσεις στις ερωτήσεις κλειστού τύπου και σε όλα τα κριτήρια αξιολόγησης.

ISBN:978-618-03-2106-7



9 786180 321067

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82106

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Τα βιβλία της επιτυχίας